

بررسی مفاهیم و واژگان کلیدی اصلاح الگوی مصرف در آیات و روایات

مرکز مطالعات راهبردی نصر

تاریخ دریافت: ۸۸/۳/۲۵

تاریخ تأیید: ۸۸/۴/۲۷

چکیده:

در این مقاله واژه های اسراف، تبذیر و مشتقات آن در آیات قرآن کریم و موارد کاربرد آنها به صورت مقایسه‌ای بررسی گردیده و همچنین سعی شده است تا سایر واژگان مرتبط با مصرف نیز مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند. در این راستا از تفاسیر معتبر قرآنی بهره لازم گرفته شده است. همچنین در ادامه مقاله پس از بررسی موضوعی روایات و احادیث معصومین (صلوات الله علیهم) پیرامون مباحث مرتبط با اصلاح الگوی مصرف به طبقه بندی این مباحث پرداخته‌ایم. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هم در قرآن کریم و هم در روایات معصومین توجه و اهتمام خاصی به مقوله بهینه سازی مصرف و ایجاد الگوهای صحیح در این ارتباط برای توسعه و تعالی جامعه شده است.

واژگان کلیدی: مصرف، اسراف، تبذیر، قرآن، آیات و روایات.

مقدمه

تا با تعمق در آیات و روایات، علاوه بر یافتن تعاریف واژگان، آیات و روایات مرتبط با اصلاح الگوی مصرف به تفصیل مورد بررسی قرار گیرند. در بخش اول که به بررسی آیات شریفه قرآن کریم می پردازد، سعی شده تا با بهره گیری از ترجمه و تفاسیر معتبر، تأمل لازم بر روی آیات صورت گرفته و در نهایت نکات مهم به طور جداگانه مورد بررسی قرار گیرند. شایان ذکر است ترجمه و تفسیر آیات براساس تفسیر المیزان و نکات از تفسیر نور جمع آوری و تقدیم می گردد. در بخش دوم، روایات معصومین (صلوات الله علیهم) پس از بررسی کتب معتبر روایی استخراج و

رهبر معظم انقلاب اسلامی، سال ۱۳۸۸ را، سال «حرکت به سوی اصلاح الگوی مصرف» نام نهادند. این سنت پسندیده‌ی نامگذاری، که سال‌هاست از سوی رهبر فرزانه‌ی انقلاب پیگیری می‌شود، امروز به یکی از تأثیرگذارترین و فرهنگی‌ترین راهکارهای نهادینه کردن هنجارها و باورهای اسلامی تبدیل شده است. یکی از لوازم حرکت به سوی اصلاح الگوی مصرف، بازگشت و دقیق شدن در آیات نورانی قرآن کریم، روایات بلند و پرمعنای معصومین (صلوات الله علیهم) است. در این مقاله کوشش شده

با جست‌وجوی مفاهیم و واژگان مرتبط، احادیث به صورت طبقه بندی موضوعی ارائه شده اند.

واژه اسراف و مشتقات آن که جمعاً ۲۳ بار در قرآن به کار رفته، مفهومی گسترده دارد و هرگونه تجاوز از حد اعتدال و گرایش به افراط یا تفریط را در برمی‌گیرد از این رو، برخی با تقسیم این معنای عام، «اسراف» را در خصوص زیاده‌روی و «سرف» را تنها در مفهوم «کوتاهی» به کار برده‌اند. البته این واژه در همه موارد، شامل کوتاهی از حد اعتدال نمی‌شود و بیشتر در زیاده‌روی ظهور دارد. بدین جهت بسیاری آن را مرادف با افراط و متضاد «تقصیر» و «تقتیر» (فرقان ۶۷) که به معنای «تضییق» و «بخل» است دانسته‌اند. افزون بر موارد پیشین، از واژه «قوام» (حد وسط و اعتدال) نیز در قرآن یاد شده است (فرقان ۶۷) که مرز تعیین اسراف به شمار می‌رود و تشخیص آن بر عهده عقل، شرع یا عرف است.

چون اسراف همواره با نوعی زیاده‌روی و گاه کوتاهی ملازم و در همه مصادیق آن به نحوی سرپیچی از فرمان‌های الهی نمایان است با فساد ارتباط مستقیم دارد؛ (شعراء ۱۵۱-۱۵۲) زیرا بر هم زدن حالت تعادل در هر امری، موجب فساد در آن می‌شود. بر همین اساس، اسراف را که نابود کننده امکانات و دارایی‌های گوناگون انسان است، با سرفه (کرمی که درختان را می‌خورد و از درون می‌پوساند) هم ریشه دانسته‌اند. افزون بر این، بررسی موارد کاربرد اسراف در قرآن نشان می‌دهد که بین آن و دیگر مفاهیم فراگیر و کلیدی، در محدوده ضد ارزش‌ها چون کفر، ظلم و فسق ارتباط عمیق مفهومی و پیوند گسترده مصداقی برقرار است.

مفهوم تبذیر و مشتقاتش در ارتباط نزدیک معنایی با اسراف است. این واژه و مشتقاتش که سه بار و در دو آیه متوالی آمده (اسراء / ۲۶-۲۷) در لغت به معنای تباه ساختن اموال است که از دور ریختن یا پاشیدن بذر در مکانی نامساعد و به روشی نادرست به استعاره گرفته شده و همیشه با نوعی پاشیدگی، بی‌نظمی و بی‌برنامگی همراه است. اسراف و تبذیر به رغم ارتباط نزدیک، تفاوت‌هایی نیز با هم دارند:

اسراف، مفهومی فراگیر بوده، شامل هرگونه انحراف (اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و...) می‌شود؛ اما تبذیر، بیشتر در امور مالی و اقتصادی و به ندرت در موارد دیگر به کار می‌رود.

اسراف، گاه بر زیاده‌روی در انجام دادن عملی مباح، اطلاق می‌شود؛ مانند زیاده‌روی در خوردن که اصل آن تا حد نیاز جایز، بلکه مطلوب است و گاه در خصوص مصارف نابجا و ناشایست، اگر چه اندک باشد (مانند دور ریختن مواد غذایی که ارتکاب آن به مقدار کم نیز جایز نیست) بنابراین، مصادیق آن را می‌توان از دو نوع کمی و کیفی دانست اما تبذیر غالباً به صورت کیفی و در خصوص مصارف ناشایست تحقق می‌یابد. با این مقدمه به بررسی مفاهیم و واژگان کلیدی اصلاح الگوی مصرف در آیات و روایات می‌پردازیم.

بررسی مفاهیم و واژگان کلیدی اصلاح الگوی مصرف در آیات همانگونه که پیشتر ذکر گردید واژه اسراف و مشتقات آن بارها در قرآن تکرار شده است لیکن به دلیل اهمیت معانی آیات شریفه، در ذیل متن آیات به همراه ترجمه و تفسیر، نکات استنباطی برگرفته از تفسیر نور نیز جهت تکمیل مطالب ارائه گردیده است:

«یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد و کلوا و اشربوا و لاتسرفوا انه لایحب المسرفین» (اعراف: ۳۱)
ترجمه: «ای فرزندان آدم! زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد با خود بردارید و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید که خداوند مسرفان را دوست نمی‌دارد».

تفسیر: در جمله «کلوا و اشربوا و لاتسرفوا» دو امر وجود دارد که به معنی مباح بودن خوردن و آشامیدن است و یک نهی که به معنی تحریم اسراف است و جمله «انه لایحب المسرفین» علت این نهی تحریمی را بیان می‌کند و خطاب این جمله هم مانند خطاب‌های دیگر داستان حضرت آدم، عمومی است و اختصاص به یک دین و یک صنف ندارد.

وقتی طبیب مخصوص هارون الرشید - که مردی نصرانی و حاذق در طب بود - به علی بن الحسین بن واقد گفت: کتاب آسمانی شما هیچ دستوری درباره بهداشت و حفظ الصحه ندارد و حال آنکه سعادت بشر را دو علم تأمین می‌کند یکی ادیان و دیگری علم ابدان (طب). وی در جوابش گفت: خداوند علم ابدان را در کتاب خود در نصف یک آیه خلاصه کرده است و آن جمله «کلوا و اشربوا و لاتسرفوا» است. رسول گرامی اسلام (صلی الله

چنان بخشش کند که چیزی برای خود نگذارد، در مصرف حلال، اسراف کرده است (تفسیر نور الثقلین).

۲. خویشاوندی، فقر و در راه ماندگی سبب پیدایش حقوق ویژه است: «أَتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَ الْمِسْكِينَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ»
 ۳. در انفاق باید اعتدال را رعایت کنیم و از حد نگذریم: «أَتِ ... وَ لَا تُبْذِرْ»

۴. ریخت و پاش و مصرف بی مورد مال، حرام است: «وَلَا تُبْذِرْ»
 ۵. انسان در مصرف مال و ثروت خود به هر شکلی آزاد نیست: «وَلَا تُبْذِرْ تَبْذِيرًا»

۶. مصرف مال و دارایی در غیر مورد آن، کاری شیطانی و نوعی ناسپاسی است: «الْمُبْذِرِينَ ... إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ»
 ۷. مبذّر و اهل ریخت و پاش باید تحقیر شود، نه آن که مورد تقدیر و احترام قرار گیرد: «إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ»

۸. مؤمن بامؤمن برادر است: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (حجرات)
 ۱۰. و اسرافکار با شیطان: «إِنَّ الْمُبْذِرِينَ ... إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ»
 ۹. تذیّر، نشانه ی کفران و ناسپاسی است، نه نشانه ی سخاوت و بخشندگی: «الْمُبْذِرِينَ ... لِرَبِّهِ كَفُورًا» (تفسیر نور ج ۸: ص ۲۸۰).

﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَ لَمْ يَقْتُرُوا وَ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾
 (سوره الفرقان، آیه ۶۷)
 ترجمه: «آن ها کسانی هستند که هر گاه انفاق کنند، نه اسراف می کنند و نه سخت گیری بلکه در میان این دو حد اعتدالی دارند.»

تفسیر: کلمه «انفاق» به معنای بذل مال و صرف آن در رفع حوایج خویشستن و یا دیگران است و کلمه «اسراف» به معنای بیرون شدن از حد است، اما بیرون شدن از حد اعتدال به طرف زیاده روی و در خصوص مسأله انفاق، زیاده روی و تجاوز از حدی است که رعایت آن حد سزاوار و پسندیده است، در مقابل «قتر» - به فتح قاف و سکون تاء- که به معنای کمتر انفاق کردن است (تفسیر صافی ج ۲: ۱۰۴) چنان چه راغب گفته: سه کلمه قتر، إقتار و تقتیر هر سه به یک معنا است.

کلمه «قوام» به معنای حد وسط و معتدل است و همین کلمه به کسر قاف به معنای مایه قوام هر چیز است و جمله «بین ذلک» متعلق است به قوام و معنایش این است که: «بندگان

علیه و آله) نیز این معنا را در جمله کوتاه «معهده خانه هر دردی است و پرهیز سرآمد هر دوایی است، و باید که حق بدن را در آنچه عادتش داده ای ادا کنی!» خلاصه کرده.

طیب نامبرده فکری کرد و گفت: آری، کتاب شما و پیغمبرتان با این دو جمله دستور دیگری را برای جالینوس باقی نگذاشتند.

و آت ذالقربی حقه و المسکین و ابن السبیل و لاتبذیر تبذیراً
 إن المبذیرین كانوا إخوان الشیاطین و کان الشیطان لربه کفوراً
 (سوره الاسراء: آیات ۲۶-۲۷)

ترجمه: و حق نزدیکان را بپرداز و (همچنین) مستمند و وامانده در راه را و هرگز اسراف و تبذیر مکن چرا که تبذیر کنندگان، برادران شیاطینند و شیطان، کفران (نعمت‌های) پروردگارش کرد.

تفسیر: صاحب مجمع البیان فرموده است: «تبذیر» به معنای پاشیدن یا اسراف است، و در واقع از بذر افشانی گرفته شده است، منتهی فرقی که با آن دارد این است که افشاندن در آن جا به منظور استفاده است و در اسراف به منظور افساد و به همین جهت در هر جا که به منظور اصلاح باشد، تبذیر گفته نمی شود، هر چند که زیاد باشد.

و جمله «إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ» بیان علت نهی از تبذیر است و معنایش این است که اسراف مکن زیرا که اگر اسراف کنی از مبذرین - که برادران شیطانند - خواهی شد. و گویا وجه برادری مبذرین و اسراف کنندگان با شیطان ها این باشد که اسراف کاران و شیطان از نظر سنخیت و ملازمت مانند دو برادر مهربان هستند که همیشه باهمند و ریشه و اصلشان هم یک پدر و مادر است (ترجمه المیزان، ج ۱۵: ۳۳۳).

نکته‌ها ۱

۱. تبذیر از ریشه ی «بذر» به معنای ریخت و پاش است. مانند آن که برای دو نفر مهمان، غذای ده نفر را تهیه کنیم.

امام صادق (علیه السلام) فرمود: هر کس چیزی را در غیر مسیر طاعت خدا مصرف کند، مبذّر است (بحار، ج ۷۵: ۳۰۲). آن حضرت در پاسخ به این سؤال که آیا در مخارج حلال نیز اسراف وجود دارد؟ فرمودند: بلی، زیرا کسی که دارایی خود را

مکنید، برای این که ایشان مفسد در زمینند و اصلاح گر نیستند و معلوم است که با افساد، هیچ ایمنی از عذاب الهی نیست و از سوی دیگر او عزیز و انتقام گیرنده است (ترجمه میزان، ج ۱۰: ۱۶۶).

رحمان انفاق می کنند و انفاقشان همواره در حد وسط و میان اسراف و إقتار است. پس این که فرمود: «وَكَانَ أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَ لَمْ يَقْتُرُوا» در صدر آیه، دو طرف افراط و تفریط در انفاق را نفی کرده و ذیل آن، حد وسط در آن را اثبات نموده است.

۱. لازمه ی تقوا، پیروی از انبیا و دوری از اطاعت مسرفان است: « فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا وَ لَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ »
۲. انسان در برابر نعمتها رها نیست، بلکه مسئولیت دارد: «جَنَاتٍ ، عُيُونٍ ، زُرُوعٍ ، بُيُوتًا ، لَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ »
۳. اسرافکار، صلاحیت رهبری جامعه را ندارد: « لَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ »
۴. انبیا در مصرف گرایی مردم حساس بودند: « لَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ »
۵. در برابر سرمایه داران اسرافگر، کرنش نکنید: « لَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ »
۶. اسراف، فساد است و اسرافکار، مفسد: « الْمُسْرِفِينَ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ »
۷. از مرفهان بی درد، امید اصلاح نداشته باشید که اصلاح تنها در سایه ی مکتب انبیاست: « وَ لَا يَصْلِحُونَ... »

۱. امام صادق (ع) مقداری سنگریزه از زمین برداشت و مشت خود را بست و فرمود: این اقتار (سختگیری و بخل ورزیدن) است، سپس مشت دیگری برداشت و دست خود را چنان گشود که همه ی سنگریزه ها به زمین ریخت، آن گاه فرمود: این اسراف است. بار سوم مشت دیگری برداشت و دست خود را کمی باز کرد به طوری که مقداری از سنگریزه ها ریخت و مقداری در دستش باقی ماند، سپس فرمود: این، قوام و اعتدال و حد وسط است (تفسیر کنز الدقائق).
  ۲. نماز شب و ترس از جهنم و خوف الهی، باید در کنار رسیدگی به محرومان جامعه باشد «بِئْتُونَ لِرَبِّهِمْ أَنْفَقُوا».
  ۳. اسراف جایز نیست، حتی در انفاق؛ « إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا »
  ۴. اُمت میانه و وسط، باید برنامه های معتدل داشته باشند «وَ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا» (تفسیر نور، ج ۷: ۵۶).
- * وَ لَا تَطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ * الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَ لَا يَصْلِحُونَ

« بررسی مفاهیم و واژگان کلیدی اصلاح الگوی مصرف در آیات و روایات »

(سوره شعراء: آیات ۱۵۱ تا ۱۵۲)

در این بخش به دلیل کثرت روایات مرتبط و نیز ممانعت از تداخل معانی احادیث معصومین (صلوات الله علیهم) و ایجاد درک و بهره بیشتر، احادیث و روایات به صورت موضوعی طبقه بندی شده اند. جهت نیل به اهداف مذکور، مفاهیم اسراف و پرهیز از آن با مشخص سازی سر مجموعه ها و طرح ریزی نمودار درختی واژگان، عنوان بندی شده و سپس روایات مرتبط در ذیل هر موضوع مطرح شده اند.

ترجمه: «و اطاعت فرمان مسرفان نکنید. همان ها که در زمین فساد می کنند و اصلاح نمی کنند».

تفسیر: مراد از اطاعت امر مسرفان، تقلید عامیانه و پیروی کورکورانه ایشان، در اعمال و روش زندگی است و مراد از مسرفین اشراف و بزرگانی هستند که دیگران آنان را پیروی می کنند. خطایی هم که در آیه است (اطاعت مکنید) به عموم تابعین ایشان است که حضرت صالح امید داشت از پیروی بزرگان دست بردارند.

و اما مسرفین چه کسانی بوده اند؟ برطبق آیه بعد، کسانی که از مرز حق تجاوز نموده، از حد اعتدال بیرون شده اند و توصیفشان فرموده به «الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَ لَا يَصْلِحُونَ» و معنایش این است که از خدا بهره یزید و امر مسرفان را اطاعت

اسراف
۱. مفهوم اسراف
* الإمام علی (ع) : كُلُّ مَا زَادَ عَلَى الْاِقْتِصَادِ اِسْرَافٌ.

امام علی (ع): هر چه بیش از میانه روی باشد، اسراف است.
(غررالحکم، حدیث ۸۱۱۶)

* الإمام علی (ع) : مَا فَوْقَ الْكَفَافِ إِسْرَافٌ
امام علی (ع) : بیش از کفاف (اندازه کفایت)، اسراف است.
(غررالحکم، حدیث ۸۱۱۷)

* الإمام علی (ع) : مَنْ لَمْ يُحْسِنِ الْاِقْتِصَادَ أَهْلَكَهُ إِسْرَافٌ.
امام علی (ع): هر کس به خوبی میانه روی نکند، اسراف او را
هلاک خواهد کرد.
(غررالحکم، حدیث ۸۰۷۴)

* الإمام علی (ع) : كَثْرَةُ الشَّرَفِ يَدْمُرُ.
امام علی (ع) : اسراف زیاد، ویرانگر است.
(غررالحکم، حدیث ۸۱۲۹)

من نیز در آید.

(الکافی، ج ۲: ۲۶۲)
* الإمام الصادق (ع)، فی حدیث «جنود العقل و الجهل»...
والتقوam و غده المكاثرة .

امام صادق (ع) در حدیث «جنود العقل و الجهل» (سپاهیان
خرد و بی خردی) فرمودند: یکی دیگر از سپاهیان خرد، دارایی
در حد اعتدال است و ضد آن فزون خواهی است.

الف- فزون خواهی و فخر فروشی

ب - تبذیر (بیهوده خرج کردن)
* الإمام علی (ع): کن سمحاً و لاتکن مبذراً و کن مقدرأ و لا
تکن مقترأ .
امام علی (ع): دست و دل باز باش؛ نه ولخرج و میانه رو باش؛
نه خسیس.

(نهج البلاغه، حکمت ۳۳)

* الإمام علی (ع): هیچ جهالتی همچون بیهوده خرج کردن
نیست.

(غررالحکم، حدیث ۸۱۴۴)

* الإمام السجاد (ع): اللهم صل علی محمد وآله و احببنی
عن السرف و الازدیا، و قومنی بالبذل و الاقتصاد، و علمنی حسن
التقدير، و اقبضنی بلطفک عن التبذیر، و أجر من أسباب الحلال
أرزاقی و وجه فی أبواب البر إنفاقی.

امام سجاد (ع) در دعای سی ام صحیفه می فرمایند:

خدا یا بر محمد و آل محمد درود فرست و مرا از اسراف و
زیاده روی دور ساز و به بخشیدن با میانه روی توانم ده و راه خرج
کردن درست را به من بیاموز و به لطف خود دست مرا از تبذیر
ببند و روزی مرا از راه حلال به من برسان و خرج کردنم را در
راه نیکوکاری قرار ده.

* الامام علی (ع): من یستأثر من الاموال یهلك .
امام علی (ع): کسی که اموال را تنها برای خود بخوهد،
هلاک می شود.

(تحف العقول: ۲۱۷)

* عن ابي عبدالله (ع) قال جاء رجل موسر إلى رسول الله
صلى الله عليه و آله نقي الثوب فجلس إلى رسول الله صلى الله
عليه و آله فجاء رجل معسر درن الثوب فجلس إلى جنب الموسر
فقبض الموسر ثيابه من تحت فخذه فقال له رسول الله صلى الله
عليه و آله إخفت أن يمسك من فقره شيء قال لا قال فخفت أن
يصبه من غناك شيء قال لا قال فخفت أن يوسخ ثيابك قال
لا قال فما حملك على ما صنعت فقال يا رسول الله إن لي قريباً
يزين لي كل قبيح و يقبح لي كل حسن و قد جعلت له نصف مالي
فقال رسول الله صلى الله عليه و آله للمعسر أتقبل قال لا فقال له
الرجل و لم قال أخاف أن يدخلني ما دخلك .

به روایت امام جعفر صادق (ع): مردی توانگر با جامه‌ای
پاکیزه نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمد و در کنار او نشست؛
سپس مردی تنگدست با جامه‌ای چرکین آمد و در کنار مرد
توانگر نشست. توانگر دامن جامه خویش از زیر پای او بیرون
کشید. رسول خدا به او فرمود: «آیا ترسیدی که از فقر او چیزی

پیش از تو بودند، پس در کسب سخت‌گیر مباش و در داد و ستد
میان‌روی کن.

(نهج‌البلاغه، نامه ۳۱)

• الإمام علی(ع): يَا بَنِي آدَمَ مَا كَسَبْتَ فَوْقَ قَوْتِكَ فَأَنْتَ فِيهِ
خَازِنٌ لِعَيْبِكَ.

امام علی(ع): ای پسر آدم! آنچه بیش از روزی خود به دست
آورده‌ای، نگاهبان آن برای دیگرانی!

(نهج‌البلاغه، حکمت ۱۹۲)

۴. مصادیق اعتدال و میان‌روی

الف- در پوشاک

• الإمام علی(ع): فيما وصفت به المتقين: ملبسهم الإقتصاد...

امام علی(ع): در وصف پرهیزگاران: لباس ایشان مقتصدانه

است.

(نهج‌البلاغه / ۱۹۳)

• الإمام الصادق(ع): إِنَّمَا السَّرْفُ أَنْ تَجْعَلَ ثَوْبَ صَوْنِكَ ثَوْبَ
بِذْلِكَ.

امام صادق(ع): اسراف عبارت از آن است که لباس نو و (و)
آبرومندانه را در جایی که باید لباس فرسوده (یا لباس کار)
پوشید، بپوشی.

(مکارم‌الاخلاق / ۱۱۷)

• قال علی بن الحسین(ع): مَنْ كَانَ عِنْدَهُ فَضْلٌ تَوَبَّ - فَعَلِمَ
أَنْ بِحَضْرَتِهِ مُؤْمِنًا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ فَلَمْ يَدْفَعْهُ إِلَيْهِ - أَكَبَّهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ
فِي النَّارِ عَلَى مَنْحَرِيهِ.

امام سجّاد(ع): کسی که جامه‌ای بیش از مصرف دارد و
می‌تواند مؤمنی را که به آن نیاز دارد با آن جامه بپوشاند و چنین
نکند، خدا او را بر رو در آتش می‌افکند.

(وسائل ۴۲۱/۳)

ب- در ازدواج

• الإمام الصادق(ع): فيما رواه أبان بن تغلب: ... وَ يَنْكِحُوا
قُصْدًا...

امام صادق(ع): به روایت ابان بن تغلب: آنچه خداوند روا
داشته، این است که مردم با هزینه‌ای معتدل زناشویی کنند...

(تفسیر عیاشی ۱۳/۲)

(الصحيحه السجادية (عليه السلام): ۱۳۶)

ج- پرخوری

• الإمام علی(ع): قَلَّةُ الْأَكْلِ مِنَ الْعَفَافِ وَ كَثْرَتُهُ مِنَ الْإِسْرَافِ

امام علی(ع): کم‌خوری عفاف است و پرخوری اسراف.
(غررالحکم، حدیث ۸۱۷۶)

• الإمام علی(ع): عَلَيْكُمْ بِالْقَصْدِ فِي الْمَطَاعِمِ، فَإِنَّهُ أَبْعَدُ مِنَ
السَّرْفِ، وَ أَصَحُّ لِلْبَدَنِ، وَ أَعْوَنُ عَلَى الْعِبَادَةِ.

امام علی(ع): بر شما باد به میان‌روی در خوراکی‌ها که هم از
اسراف به دور است و هم برای سلامتی بدن مناسب‌تر و هم برای
عبادت بهتر.

(غررالحکم، حدیث ۸۰۶۰)

• الإمام الباقر(ع): مَا مِنْ شَيْءٍ أَبْغَضَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ بَطْنٍ
مَمْلُوءٍ.

امام باقر(ع): هیچ چیزی بیش از شکم پر، مورد خشم خدای

بزرگ نیست.

(الکافی، ج ۶: ۲۷۰)

۳. راه علاج اسراف

الف- میان‌روی در زندگی

• الإمام علی(ع): ... فَدَعِ الْإِسْرَافَ مُقْتَصِدًا وَ اذْكُرْ فِي الْيَوْمِ عَدَا
وَ أَمْسِكْ مِنَ الْمَالِ بِقَدْرِ ضَرُورَتِكَ.

امام علی(ع): ... با اقتصد (میان‌روی در مصرف) از اسراف بپرهیز و
امروز به یاد فردا باش و از مال خود به اندازه ضرورت نگاه دار.

(نهج‌البلاغه، نامه ۲۱)

ب- کم کردن آرزوها

• الإمام السجّاد(ع): أَنْ أَكْثَرَ مَا يَطْلُبُ ابْنُ آدَمَ مَا لَا حَاجَةَ بِهِ إِلَيْهِ.

امام علی(ع): بیشتر آنچه فرزند آدم می‌خواهد، چیزی است
که به آن نیازی ندارد.

(الکافی، ج ۲: ۱۳۰)

• الإمام علی(ع): وَ اعْلَمْ يَقِينًا أَنَّكَ لَنْ تَبْلُغَ أَمْلَكَ وَ لَنْ تَعْدُو
أَجَلَكَ وَ أَنَّكَ فِي سَبِيلِ مَنْ كَانَ قَبْلَكَ فَخَفِّضْ فِي الطَّلَبِ وَ أَجْمِلْ
فِي الْمُكْتَسَبِ...

امام علی(ع): یقین بدان! که تو به آنچه آرزو داری نخواهی
رسید و از اجلت بیشتر نخواهی ماند و در پی کسانی روانی که

ج- در وسیله نقلیه

• الإمام الصادق(ع): ما بنی فوق ما یسکنه، کلف حمله یوم

القیامه.

امام صادق(ع): آنچه بیش از نیاز سکونت ساخته شود، صاحب آن در قیامت مکلف به حمل آن می‌شود.

(وسائل الشیعه، ۵۸۷/۳)

• الامام الصادق(ع): کُلُّ بِنَاءٍ لَيْسَ بِكَافٍ فَهُوَ وَبَالَ عَلَيَّ صَاحِبِهِ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

امام صادق(ع): هر بنایی که بیش از کفاف و بسندگی باشد در روز قیامت وبال و عقوبتی برای صاحب آن خواهد شد.

(وسائل ۵۸۷/۳)

هد در تدبیر اقتصادی زندگی

• النَّبِيُّ (صلى الله عليه و آله): مَنْ فَهَّكَ رِفْقَكَ فِي مَعِيشَتِكَ.

پیامبر (صلی الله علیه و آله): از جمله (آثار) فهم دینی تو این است که با مدارا (و ملاحظه) زندگی کنی.

(کافی ۵۵/۴-۵۶)

• النَّبِيُّ (صلى الله عليه و آله): حَسَنَ التَّدْبِيرِ مَعَ الْعَفَافِ، خَيْرَ

مِنَ الْغَنِيِّ مَعَ الْإِسْرَافِ.

پیامبر (صلی الله علیه و آله): تدبیر نیکو و زندگی در حد عفاف، بهتر است از ثروت همراه با اسراف.

(کافی ۵۵/۴-۵۶)

• النَّبِيُّ (صلى الله عليه و آله): فِيمَا رَوَاهُ الْإِمَامُ الصَّادِقُ (ع): شَكَا

قَوْمٍ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه و آله) سُرْعَةَ نَفَادِ طَعَامِهِمْ. فَقَالَ:

«تَكِيلُونَ أَوْ تَهِيلُونَ؟» نَهِيلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ «يَعْنِي، الْجَزَافُ»، قَالَ: «كَيْلُوا، فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلرِّبَاةِ».

امام صادق(ع) فرمودند: گروهی به پیامبر(صلی الله علیه و آله)

از اینکه گندم خوراکشان به زودی تمام می‌شود شکایت بردند.

پیامبر اکرم فرمودند: (به هنگام مصرف)، پیمانه می‌کنید یا بی‌پیمانه

می‌ریزید؟ گفتند: ای رسول خدا! بی‌پیمانه می‌ریزیم. (یعنی بی‌قاعده

و بی‌حساب)، فرمود: پیمانه کنید (اندازه داشته باشید)، که این کار

(پیمانه کردن و اندازه داشتن) بر برکت می‌افزاید.

(وسائل ۳۲۳/۱۲-۳۲۴)

• قَالَ الصَّادِقُ (ع) بَصْدَ أَهْمِيَةِ الْكَيْلِ: وَ يَقْوَتَهُنَّ (أَي الرَّجُلَ عِيَالَهُ)

بِالْمَدِّ، فَإِنِّي أَقْوَتُ بِهِ نَفْسِي وَ عِيَالِي. وَ لِيَقْدَرُ لِكُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ قُوْتُهُ،

فَإِن شَاءَ أَكَلَهُ، وَ إِن شَاءَ وَهَبَهُ، وَ إِن شَاءَ تَصَدَّقَ بِهِ.

• الإمام الصادق(ع): ... وَ يَرْكَبُوا قَصْدًا... أَتَرَى اللَّهَ أَتَمَّنَ رَجُلًا

عَلَى مَالٍ - خَوْلَ لَهُ أَنْ يَشْتَرِيَ فَرَسًا بِعَشْرَةِ آلَافِ دِرْهَمٍ وَ يُجْزِيَهُ

فَرَسًا بِعِشْرِينَ دِرْهَمًا - وَ قَالَ وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ؟

امام صادق(ع): ... و نیز خداوند روا داشته است که مردم، به

صورتی مقتصدانه از مرکب استفاده کنند... آیا تصور می‌کنی که

کسی که خداوند او را در مالی که به او داده، امین قرار داده است،

مجاز دانسته است که اسبی به ده هزار درهم بخرد، با اینکه اسب

بیست درهمی برای رفع نیازهای او کافی است... و در قرآن کریم

می‌فرماید: وَ لَا تُسْرِفُوا، إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ: اسراف نکنید که

خدا اسرافکاران را دوست نمی‌دارد؟

(تفسیر عیاشی ۱۳/۲ و تفسیر برهان ۱۰/۲)

• الإمام الهادی(ع): قَالَ أَبُو طَيْفُورِ الْمُتَطَيَّبِ: سَأَلَنِي

أَبُو الْحَسَنِ (عَلِيَّ الْهَادِي) (عَلَيْهِ السَّلَامُ): أَيُّ شَيْءٍ تَزَكَّبَ قَلْتُ جِمَارًا

فَقَالَ بِكُمْ ائْتَعْتَهُ قُلْتُ بِثَلَاثَةِ عَشْرَ دِينَارًا قَالَ إِنَّ هَذَا لَهُوَ السَّرْفُ أَنْ

تَشْتَرِيَ جِمَارًا بِثَلَاثَةِ عَشْرَ دِينَارًا وَ تَدَعُ بَرْدُونًا...

ابوطیفور پزشکی می‌گوید: اما علی هادی (ع) از من پرسید:

«بر چه مرکبی سوار می‌شوی؟» گفتم: بر الاغ. فرمود: «آن را

چند خریده‌ای؟» گفتم: سیزده دینار. فرمود: «این اسراف است که

خری را به سیزده دینار بخری و یابویی (ارزان قیمت) نخری».

(سفینه البحار، ۶۱۶/۱)

د- در مسکن

• النَّبِيُّ (صلى الله عليه و آله): ... مَنْ بَنَى بُنْيَانًا رِيَاءً وَ سَمِعَهُ

حَمَلَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَنَبِ أَرْضَيْنِ - ثُمَّ يَطْوِقُهُ نَارًا تَوْقَدُ فِي عُنُقِهِ

ثُمَّ يُرْمَى بِهِ فِي النَّارِ - فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَبْنِي رِيَاءً وَ سَمِعَهُ

قَالَ يَبْنِي فَضْلًا عَلَى مَا يَكْفِيهِ أَوْ يَبْنِي مَبَاهَاً.

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمودند: هر کس بنایی را برای

ریا یا برای آنکه به گوش مردم برسد، بسازد او را در قیامت به

هفت طبقه زمین می‌برد، سپس به صورت گردنبندی آتشین بر

گردن او درمی‌آید و آنگاه همراه با آن در آتش فروافکنده می‌شود.

گفتم: یا رسول الله! خانه چگونه به ریا و سماعه ساخته می‌شود؟

فرمود: به اینکه بیش از اندازه کفاف بسازد، یا برای اینکه به

آن ببالد.

(ثواب الأعمال و عقاب الأعمال ۳۳۱؛ وسائل الشیعه ۵۸۸/۳).

امام صادق(ع) درباره اهمیت پیمانہ کردن (اندازه داشتن و حساب کردن در زندگی و مصرف) فرمودند: «شخص باید روزی (مواد غذایی) خانواده خود را با پیمانہ (حساب و اندازه) بدهد. من هم برای خودم و هم خانوادهام پیمانہ می‌کنم. باید برای هر کدام مقدار لازم را در نظر بگیرد، هر یک می‌توانند سهم خود را مصرف کنند یا به افراد دیگر ببخشند یا به بینوایان بدهند.

(کافی/۵/۵۱۲)

و- در دیگر موارد مصرفی

در مصرف آب

* الإمام الصادق(ع): إِنَّ الْقَصْدَ أَمْرٌ يُحِبُّهُ اللَّهُ وَإِنَّ السَّرْفَ أَمْرٌ يُبْغِضُهُ اللَّهُ حَتَّى طَرَحَكَ التَّوَاتُ فَإِنَّهَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ وَ حَتَّى صَبَّكَ فَضْلَ شَرَابِكَ.

امام صادق(ع): میانہ روی چیزی است که خدای بزرگ آن را دوست می‌دارد و اسراف چیزی است که خدای بزرگ را دشمن می‌دارد، حتی به دور انداختن هسته خرمایی که آن نیز برای کاری شایسته است و حتی بر زمین ریختن زیادی آب.

(کافی/۴/۵۲-۲۵۷/۱۵)

* النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ): فِيمَا رَوَاهُ الْإِمَامُ الصَّادِقُ: أَكْرَمُوا الْخَبِيزَ، فَإِنَّهُ قَدْ عَمِلَ فِيهِ مَا بَيْنَ الْعَرْشِ إِلَى الْأَرْضِ، وَ مَا فِيهَا مِنْ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِهِ.

پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌و‌آله) فرمودند: ارزش نان را بزرگ بشمیرید، که برای فراهم آمدن آن، هر چه میان عرش تا زمین است و بیشتر آفریده‌های روی زمین، کار می‌کنند.

(کافی/۶/۳۰۲)

۵. نتایج میانہ روی و دوری از اسراف

الف- ذخیره برای آخرت

* الإمام الباقر(ع): قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ(ع): لِيُنْفِقَ الرَّجُلُ بِالْقَصْدِ وَ بُلْغَةِ الْكَفَافِ وَ يُقَدِّمَ مِنْهُ فَضْلًا لِآخِرَتِهِ.

امام باقر(ع) از علی بن الحسین(امام سجاد) روایت فرمود: مرد باید در خرج کردن میانہ‌رو باشد، و به اندازه «کفاف» بسنده کند، و بخشی از زیادی مال خود را از پیش برای آخرت خود بفرستد.

(کافی/۴/۵۲)

ب- بی‌نیازی از دیگران

الإمام علی(ع): لَا كَنْزٌ أَغْنَى مِنَ الْقَنَاعَةِ.

امام علی(ع): هیچ گنجی بیش از قناعت مایه بی‌نیازی نیست.

(نهج‌البلاغه، حکمت ۳۷۱)

* الإمام الصادق(ع): مَطْلُوبَاتُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا الْفَانِيَةُ أَرْبَعَةٌ: الْغِنَى وَ الدَّعَى وَ قِلَّةُ الْإِهْتِمَامِ وَ الْعِزُّ فَأَمَّا الْغِنَى فَمَوْجُودٌ فِي الْقَنَاعَةِ فَمَنْ طَلَبَهُ فِي كَثْرَةِ الْمَالِ لَمْ يَجِدْهُ.

امام صادق(ع): خواسته‌های مردم در دنیای فانی اینهاست: بی‌نیازی و آسایش و کمی مشغله و عزت، بی‌نیازی در قناعت است، و هرکس آن را در فزونی مال جست‌وجو کند نخواهد یافت.

(علل الشرایع/۴۶۸)

* الإمام الكاظم(ع):... فَمَنْ عَقَلَ قَنَعَ بِمَا يَكْفِيهِ وَ مَنْ قَنَعَ بِمَا يَكْفِيهِ اسْتَعْنَى وَ مَنْ لَمْ يَقْنَعْ بِمَا يَكْفِيهِ لَمْ يَدْرِكِ الْغِنَى أَبَدًا.

امام کاظم(ع): هرکس عاقل باشد به آنچه او را بسنده است قناعت می‌کند و هرکس به آنچه او را بسنده است قناعت کند بی‌نیاز است و هرکس چنین نباشد، هرگز به بی‌نیازی دست نیابد.

(تحف العقول/۲۸۶)

* الإمام الصادق(ع): صَمِنْتُ لِمَنْ اقْتَصَدَ أَنْ لَا يَفْتَقِرَ.

امام صادق(ع): من ضمانت می‌کنم که هرکس در خرج کردن میانہ‌روی کند فقیر نشود.

(کافی/۴/۵۵-۵۶)

* النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ): فِيمَا رَوَاهُ الْإِمَامُ الصَّادِقُ(ع): مَنْ اقْتَصَدَ فِي مَعِيشَتِهِ رَزَقَهُ اللَّهُ وَ مَنْ بَدَّرَ حَرَمَهُ اللَّهُ.

پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌و‌آله): به روایت امام صادق(ع): هرکس در معیشت خود میانہ‌روی (و صرفه‌جویی) کند، خدا روزی او را می‌رساند؛ و هرکس تبذیر (ولخرجی) کند، محروم می‌سازد.

(کافی/۴/۵۴)

ج- زندگی یویا و رو به رشد

* الإمام علی(ع): قِوَامُ الْغَيْشِ حُسْنُ التَّقْدِيرِ وَ مِلَاكُهُ حُسْنُ التَّدْبِيرِ.

امام علی(ع): قوام زندگی به آن است که بخوبی اندازه نگاه

داری، و ملاک آن، برنامه‌ریزی درست است.

نخواهد کرد.

(کافی/۴-۵۵-۵۶)

• الإمام علی(ع): الإِفْتِصَادُ يُنْمِي الْقَلِيلَ؛ الإِسْرَافُ يُفْنِي الْجَزِيلَ.

امام علی(ع): میانه‌روی، کم را زیاد می‌کند؛ اسراف، فراوان را نابود می‌سازد.

(غررالحکم/۱۶)

• الإمام علی(ع): مَا عَالَ امْرُؤًا افْتَصَدَ.

امام علی(ع): انسانی که میانه‌رو باشد، در مانده نشود.

(نهج البلاغه/ حکمت ۱۴۰)

د- آرامش خاطر و آسایش در زندگی

• الإمام علی(ع): مَنْ افْتَصَرَ عَلَى بُلْغَةِ الْكُفَافِ فَقَدْ انْتَضَمَ الرِّاحَةَ وَ تَبَوَّأَ حَفْصَ الدَّعَةِ.

امام علی(ع): هر کس به اندازه کفاف قناعت کند، آرامش خاطر خویش را تأمین کرده است، و به زندگی با آسایش دست یافته است.

(نهج البلاغه/ نامه ۳۱)

• الإمام السَّجَّاد(ع): قَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله):

ثَلَاثٌ مُنْجِيَاتٌ فَذَكَرَ الثَّالِثَ الْقَصْدُ فِي الْعِنْيِ وَالْفَقْرِ.

امام سجاده(ع): از قول رسول خدا(صلى الله عليه و آله) و آله) فرمودند:

سه چیز مایه نجات است؛ و سومی را این گونه یاد کرد: «میانه‌روی در حال داشتن و در حال نداشتن».

(کافی/۴-۵۲-۵۳)

• شَكَا رَجُلٌ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(ع) أَنَّهُ يَطْلُبُ فَيُصِيبُ وَ لَا يَنْفَعُ وَ تَنَازَعَهُ نَفْسُهُ إِلَى مَا هُوَ أَكْثَرُ مِنْهُ وَ قَالَ عَلَمْنِي شَيْئًا أَنْتَفِعَ بِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(ع) إِنْ كَانَ مَا يَكْفِيكَ يُغْنِيكَ فَأَذْنِي مَا فِيهَا يُغْنِيكَ وَ إِنْ كَانَ مَا يَكْفِيكَ لَا يُغْنِيكَ فَكُلْ مَا فِيهَا لَا يُغْنِيكَ.

مردی به امام صادق(ع) شکایت کرد که طلب روزی می‌کنم و به دست می‌آورم ولی فایده نمی‌شوم و نفسم با من برای بیشتر نزع می‌کند. به من چیزی بیاموز که از آن منتفع شوم.

امام فرمودند: اگر اندازه کفایت بی‌نیازت کند، کمتر چیز دنیا(مثل خوراکی سیرکننده و جامه‌ای تن پوش) بی‌نیازت کند و اگر اندازه کفایت بی‌نیازت نکند، هر چه در دنیا هست، بی‌نیازت

(الكافي، ج ۲ ص ۱۴۰)

• مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) بِرَاعِيٍ إِبِلٍ فَبَعَثَ يَسْتَسْقِيهِ فَقَالَ أَمَا مَا فِي ضُرُوعِهَا فَضَبُوحُ الْحَيِّ وَ أَمَا مَا فِي أَنْبِتِنَا فَعَبُوقُهُمْ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) - اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ وَ وُذْنَهُ ثُمَّ مَرَّ بِرَاعِيٍ غَنَمٍ فَبَعَثَ إِلَيْهِ يَسْتَسْقِيهِ فَحَلَبَ لَهُ مَا فِي ضُرُوعِهَا وَ أَكْفَأَ مَا فِي إِيْنَانِهِ فِي إِيْنَاءٍ - رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) وَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِشَاةٍ وَ قَالَ هَذَا مَا عِنْدَنَا وَ إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ نَزِيدَكَ زِدْنَاكَ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) - اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ الْكِفَافَ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعَوْتُ لِلَّذِي رَدَّكَ بِدَعَاءِ عَامَتِنَا نَحْبُهُ وَ دَعَوْتُ لِلَّذِي أَسْعَفَكَ بِحَاجَتِكَ بِدَعَاءِ كُلِّمَا نَكَرَهُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) إِنْ مَا قَلَّ وَ كَفَى خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَ إِلَهِي اللَّهُمَّ ارْزُقْ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ الْكِفَافَ.

رسول خدا(صلى الله عليه و آله) به شترچرانی گذر کرد و کسی را فرستاد تا از او شیر بخواند. شتریان گفت: آنچه در پستان شتران است، صبحانه قبیله است و آنچه در ظرف هاست شام ایشان است، رسول خدا(صلى الله عليه و آله) فرمود: خدایا مال و فرزندانش را زیاد کن.

سپس به گوسفند چرانی گذر کرد و کس فرستاد تا از او شیر بگیرد، چوپان گوسفندها را دوشید و هر چه در ظرف داشت، در ظرف پیغمبر(صلى الله عليه و آله) ریخت و گوسفندی هم برای حضرت فرستاد و عرض کرد: همین اندازه نزد ما بود، اگر بیشتر هم بخوانید به شما می‌دهیم. رسول خدا(صلى الله عليه و آله) فرمود: خدایا او را به قدر کفاف روزی ده!

یکی از اصحاب عرض کرد: یا رسول الله! برای کسی که ردت کرد، دعایی فرمودی که همه ما آن را دوست داریم و برای کسی که حاجت را روا کرد، دعایی فرمودی که همه ما ناخوش داریم. رسول خدا(صلى الله عليه و آله) فرمود: آنچه کم باشد و کفایت کند، بهتر است از زیادی که دل را مشغول دارد. بار خدایا به محمد و آل محمد به قدر کفاف روزی کن!

(الكافي، ج ۲: ۱۴۱)

• قَالَ عَلِي(ع):... الدُّنْيَا دَارٌ مُمِي لَهَا الْفَنَاءُ وَ لِأَهْلِهَا مِنْهَا الْجَلَاءُ وَ هِيَ حُلُوةٌ حَضْرَةٌ حَضْرَاءٌ وَ قَدْ عَجَلَتْ لِلطَّالِبِ وَ التَّبَسَّتْ بِقَلْبِ النَّاطِرِ فَأَرْتَجِلُوا مِنْهَا بِأَحْسَنِ مَا بِحَضْرَتِكُمْ مِنَ الزَّادِ وَ لَا تَسْأَلُوا فِيهَا

فَوْقَ الْكَفَافِ وَلَا تَطْلُبُوا مِنْهَا أَكْثَرَ مِنَ الْبَلَاغِ.

امام علی(ع): دنیا خانه‌ای است در معرض فنا، و ساکنانش در حال کوچ؛ در نظر (سطحی) شیرین است و خرم که به سوی طالب خود می‌شتابد و دل او را می‌رباید. از دنیا با بهترین توشه‌ای که در دسترس دارید آماده کوچیدن شوید، و بیشتر از اندازه کفاف مجوید، و در پی افزون‌تر از مقدار لازم نباشید. (نهج‌البلاغه، خطبه ۴۵)

نتیجه‌گیری

۱. در آیات شریفه قرآن کریم، ۲۳ مرتبه واژه اسراف و یا مشتقات آن استفاده شده است.
۲. در آیات قرآن از «اسراف» به معنای زیاده‌روی، «تقتیر» به معنای بخل و کوتاهی و «قوام» به معنای حد وسط و اعتدال یاد شده است.
۳. بررسی آیات اسراف نشان می‌دهد که میان این واژه و سایر مفاهیم ضد ارزشی همچون کفر، ظلم و فسق ارتباط عمیق مفهومی برقرار است.
۴. در قرآن واژه «تبذیر» و مشتقات آن نیز در معنایی نزدیک با مفهوم اسراف به کار برده شده است با این تفاوت که تبذیر بیشتر در امور مالی و اقتصادی و به صورت مصادیق کیفی به کار می‌رود.
۵. در روایات نقل شده بسیاری، از امیرمؤمنان، علی (ع) واژه اسراف عینا به کار برده شده و مورد مذمت قرار گرفته است.
۶. در روایات معصومین (علیهم‌السلام) اسراف از امور شیطانی و از گناهان ویرانگر شناخته شده است.
۷. در احادیث معتبر روایت شده از پیامبر (صلی‌الله‌علیه و آله) و امامان (علیهم‌السلام) اسراف و تبذیر از مصادیق جهالت و بی‌خردی ذکر گردیده است.

۸. بر اساس روایات نقل شده: ویرانگری، فزون خواهی و فخرفروشی، تبذیر (بیهوده خرج کردن) و پرخوری، از آثار زیانبار اسراف و میانه‌روی در زندگی و کم کردن آرزوها، اعتدال و میانه‌روی در مصرف و برخورداری از تدبیر اقتصادی در زندگی، از راههای پرهیز و دوری از اسراف شمرده شده اند.
۹. ائمه معصومین (علیهم‌السلام) نتایج میانه‌روی و دوری از اسراف را: ذخیره برای آخرت، بی‌نیازی از دیگران، زندگی پویا و رو به رشد و آرامش خاطر و آسایش در زندگی دانسته اند.

منابع:

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- اصول الکافی
- بحار الانوار
- تحف العقول
- ترجمه المیزان
- تفسیر برهان
- تفسیر صافی
- تفسیر عیاشی
- تفسیر کنزالدقائق
- تفسیر نور
- تفسیر نور الثقلین
- ثواب‌الأعمال و عقاب‌الأعمال
- دعای مکارم‌الاخلاق
- سفینة البحار
- الصحیفه السجادیه
- علل الشرایع
- غرر الحکم و درالکلم
- وسائل الشیعه